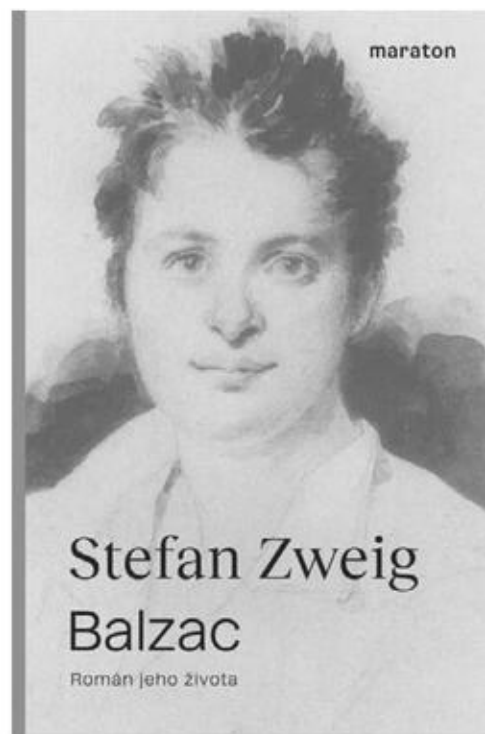

Stefan Zweig: Balzac

Z němčiny přeložila

Jaroslava Vobrubová-Koutecká
Maraton, Praha 2020, 424 s.

Pavel Horký

V letošním roce si připomínáme osmdesát let od úmrtí významného rakouského prozaika a esejisty Stefana Zweiga (1881–1942). Proslul zejména jako autor biografických románů a psychologických povídek a novel. Zavzpomínat na něj můžeme i prostřednictvím jeho „opus magnum“ – díla *Balzac* (1946), s podtitulem *Román jeho života*, které nedávno znovu vyšlo v českém překladu, tentokrát v nakladatelství Maraton.

Rakouský humanista se o Balzacovu osobnost i dílo intenzivně zajímal, o francouzském romanopisci napsal nejprve esej, jež byla publikována ve Zweigově souboru *Tři mistři* (1920), v němž se autor *Lidské komedie* ocitl ve

společnosti Dickense a Dostojevského. Životopisný román o Balzacovi považoval Zweig za své stěžejní dílo a pracoval na něm deset let. Cesta k dokončení monografie byla z různých důvodů strastiplná, nakonec kniha vyšla posmrtně i díky velké pili editora Richarda Friedenthala.

Zweig sleduje Balzacův život od narození až po skon. Líčí ho jako umělce s velkou imaginací, který potřebuje pro svou tvorbu vzruch, vnitřní neklid. Honoré má v genech vepsanu živelnost po otci a citlivost po matce. Matčina senzitivita se spíše než láskou k dítěti projevuje romantickými sklony, a tak se malý chlapec cítí odtrhovaný. Přestože Balzac není studijní typ, stává se posluchačem práv na univerzitě, nakonec se však rozhodne odmítnout občanské povolání a proslavit se jako spisovatel. Mezi dvacátým a třicátým rokem napíše na zakázku řadu druhořadých románů pod pseudonymy a jako nadaný řemeslník se v touze po výdělku nezděráhá zadat si s literárním brakem.

Celý svůj život Balzac touží po lásce, ženy většinou přitahuje jeho věhlas, ale odrazuje je autorova nevzhlednost, nedostatek elegance, společenská těžkopádnost i velikášství. Ve dvaceti letech vzplane citem k pětáctileté paní de Berny, jež z něj učiní muže a dodá mu sebevědomí nutné pro uměleckou činnost. Ženou spisovatelova života se pak stává polská šlechtična Hańska, dlouhá léta musí čekat na sňatek s ní; vzhledem ke vzdálenosti, jež je dělí, se vidají jen zřídka. Balzacovu lásku umocňuje skutečnost, že jeho vyvolená je aristokratkou a milionářkou, od manželského svazku si tedy slibuje rovněž vyřešení nezměrných dluhů a existenční stabilitu.

Francouzský spisovatel je od mládí fascinován tituly a šlechtickými jmény: „*Balzac nikdy nedokázal zvítězit nad svým nejhorším sklonem: snobismem, byť si byl dětinskosti a směšnosti tohoto sklonu sebevíce vědom. Muž, který vytvořil největší dílo svého století a s beethovenskou svobodností mohl nevíšimavě jít kolem králů, trpí groteskní aristokratmanií. Dopis vévodkyně ze Saint-Germain je pro něho víc než Goethova chvála; stát se Rothsildem, bydlet v palácích se sluhy a kočáry a s galerií veleděl, mu snad bylo milejší než jeho nesmrtelnost, a za pravý šlechtický diplom, podepsaný přihlouplým Ludvíkem Filipem, by prodal duši.*“ (s. 133)

Tato Balzacova obsese je častým motivem Zweigova životopisného románu a představuje ironickou součást komplexního obrazu autorovy výstřednosti. Honoré se ocitá v zajetí svých mánií – posedlost sběratelstvím, investováním navzdory velkým dluhům a finančními dobrodružstvími různého druhu ho přivádějí na pokraj zhroutení. Důsledky podnikatelských selhání se řetězí a nutí romanopisce k horečnému pracovnímu tempu, jež podlamuje jeho zdraví.

Zweigovu monografii lze číst jako obraz Balzacova neuvěřitelného tvůrčího vzepětí na pozadí četných životních proher. Autora na jedné straně problémy sužují, na druhé straně je potřebuje, aby se vypjal k vrcholným výkonům. Mnohokrát prokazuje pracovitost a silnou vůli, když se ocitá pod ohromným tlakem a situace už začíná být kritická. Spisovatelův pedantický přístup ke korekturám vlastních textů je obdivuhodný, ovšem v případě patnácti či šestnácté korekce obtaž se nabízí otázka, zda nejde o jednu z dalších Balzacových mánií, tentokrát komplikující život také redaktorům i nakladatelům. Úmorné korektury, psaní po nocích, a tedy nedostatek spánku, a celkově nezdravý životní styl způsobí selhání autorova těla a smrt již v jednapadesáti letech.

Zweig se domnívá, že Balzacova největší díla by nebyla myslitelná bez obchodních neúspěchů, jež zažil v letech, kdy se věnoval podnikání. Do této skupiny řadí *Ztracené iluze* (1837–1844), *Šagrénovou kůži* (1831), *Ludvíka Lamberta* (1832) a *Césara Birotteaua* (1837) a nazývá je velkými eposy „*měšťanství, burzy a obchodu*“ (s. 91). Dokladem Zweigovy preciznosti a interpretační empatie je připomenutí a jemná analýza i méně známých děl, jež v sobě nesou vnějškově nenápadné kouzlo, o to však silnější vnitřní intenzitu. Vysoce hodnotí prózu *Ludvíka Lambert*, považuje ji za náročný niterný text, ve kterém spisovatel reflektuje také vlastní mládí. „*Osvětléním tajemné spojitosti génia a šílenství předstihl tu Balzac daleko svou generaci*“ (s. 169). Stranou Zweigovy pozornosti nezůstávají pochopitelně ani známé umělecké triumfy – romány *Evženie Grandetová* (1833), *Sestřenice Běta* (1846) a *Bratranec Pons* (1847).

Rakouský životopisec představuje Balzaca jako velkého evropského realistu a dává do

souvislosti autorovy narůstající zkušenosti a zklamání s projasňováním jeho stylu, ostrosti pravdivého pohledu na společnost. Nemilosrdné zobrazování společenských problémů, typické pro jeho zralé a pozdní tvůrčí období, vytlačuje sentimentálnost, charakteristickou pro spisovatelova raná díla. Zaslouženě hodně prostoru věnuje Zweig mistrovskému románu *Ztracené iluze*, jenž je podle něj „*dobovým obrazem tak realistickým a takové životní šíře, jaký francouzská literatura dosud ještě nepoznala, kromě toho však a v hlubším smyslu jsou Balzacovým rozhodným střetnutím se sebou samým. Na dvou postavách předvádí, co se stává a může se stát z básníka, když přísně a věrně setrvává u svého díla, nebo když podlehne pokušení rychlé a nedůstojné slávy*“ (s. 256).

Zweig oceňuje Balzaca rovněž jako zdatného povídkáře. S obdivem píše o povídce „*Neznámé veledílo*“ (1832), která roku 2021 vyšla česky v souboru *Neznámé veledílo a jiné prózy*, s podtitulem *Povídky o umělcích*, také v nakladatelství Maraton, a to v novém překladu Jana Petříčka. Mnohem přísněji rakouský esejista posuzuje Balzacovu tvorbu dramatickou, již lze celkově hodnotit jako fiasko umělecké i obchodní.

Přestože se francouzský romanopisec projevuje jako egoman (například při návštěvě Itálie mluví během setkání s význačným autorem Manzoniem jen o sobě), má výraznou zásluhu na objevení tehdy nedoceneného prozaika Stendhala. Napíše kritickou stať o románu *Kartouza parmská* (1839) a nazývá jej „*veledílem ideové literatury*“ (s. 314). Podle Zweiga se Balzac cítí být se Stendhalem spřízněn i z vědomí toho, „*že oba tvoří pro jinou dobu než svoji*“ (s. 315). V případě Stendhala to platí téměř bez výhrad, protože se jeho dílo dočká plného uznání až na konci devatenáctého století. Balzac sice není ve své době zcela doceněn, ale uměleckou slávu si vydobyl již za svého života.

Jistě nikoliv náhodou právě rakouský autor zdůrazňuje mimořádné přijetí Balzacova díla ve Vídni, kde ho oslavují a zbožňují; dokonce nejvýznamnější šlechtici si pokládají za čest přivítat spisovatele ve svém paláci. Takový úspěch v císařské metropoli je jednak jistou náplastí na příkoří utrpení v Paříži, jednak potvrzením okřídleného úsloví, že doma není nikdo prorokem.

Zweigův portrét Balzaca je mimořádně vitální a upoutává i po osmdesáti letech. V Balzacově biografii se znatelně vyjevuje Zweigovo spojení životopisce a beletristy, proto zde nenajdeme místa, kde by se pouze suše konstatovala fakta. Vychází z četných pramenů, ale každý detail spisovatelova života oživuje podivuhodnou emfaticností, jež přesvědčivě ukazuje zaujetí tématem. Místy se může zdát, že Zweig Balzacovu osobnost příliš romantizuje. Jednotlivé charakterové vlastnosti a životní události staví do vyhrocených protikladů, případně je hyperbolizuje, až absolutizuje. Jedná se o postup známý také z dalších Zweigových biografických románů. Ten o Balzacovi se jeví v kontextu ostatních jako nejambicióznější a jeden z nejplastičtějších. Nezbyvá tedy než nakladatelství Maraton vřele poděkovat za jeho nové zprostředkování. ■